

OLA LINDROOS

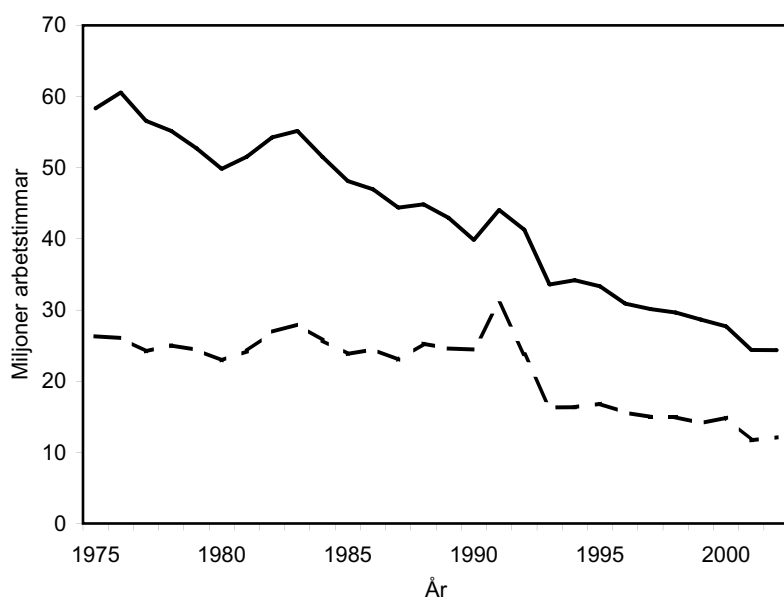
Självverksamt skogsarbete – småskaligheten lever

- Minst två tredjedelar av skogsägarna är självverksamma.
- Småskalig skogsutrustning säljs för drygt 600 miljoner kr per år.
- I framtiden kommer skogsägarna att fortsätta vara självverksamma – men arbeta mindre per person.

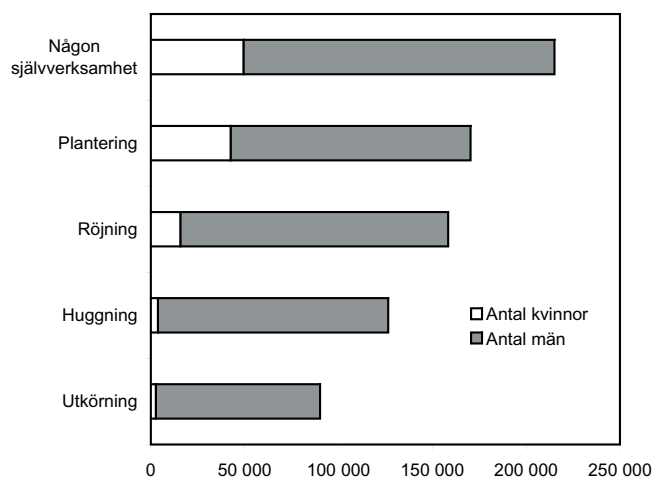

Med självverksamhet inom skogsbruket menas det arbete som skogsägaren, dennes familj eller av skogsägaren anställd personal utför på den egna skogsfastigheten. Traditionellt har självverksamhet likställts med fysiskt skogsarbete (till exempel huggning eller plantering), medan moderna definitioner inkluderar även planering och administration. Fokus i det här faktabladet är på det fysiska arbetet.

Det småskaliga skogsbruket har levt sitt eget liv vid sidan av det storskaliga skogsbruket. Skördarna och skotarna har blivit så effektiva att det i skogsnäringens ögon inte tittar sig rationellt att någon frivilligt skulle vilja avverka själv. Självverksamheten har på så sätt förväntats tyna bort. Företrädare för skogsindustrierna tolkar minskade volymer självverksam producerat leveransvirke som signaler på detta. Skogsstyrelsens skattningar av den självverksamma arbetsinsatsen visar även den på en nedgående trend (Figur 1). Antalet arbetstimmar har halverats sedan början av 1990-talet och avverkat och utkörda volymer virke har minskat kraftigt liksom arealerna med utförd skogsvård (till exempel plantering och röjning). Eftersom både arbetstid och arbetsresultat har minskat är det inte arbetseffektivisering som ligger bakom nedgången.

Figur 1. Antal arbetstimmar i skogsarbete 1975–2002. Allt skogsbruk (heldragen linje) och självverksam skogsbruk (streckad linje). Källa: Skogsstatistisk årsbok 2000 och 2004.

Figur 2. Antal självverksamma skogsägare fördelat på aktivitet och kön.

Trots minskningen är arbetsmängden imponerande: tolv miljoner timmar läggs på självverksam skogsarbete, vilket utgör hälften av den totala arbetstiden i svenskt skogsbruk! Dessutom finns signaler på uppåtgående trender då andelen fastigheter med självverksamhet har stigit sedan 1970- och 1980-talen.

För att bättre uppmärksamma trender inom det småskaliga skogsbruket genomfördes två studier, en som riktade sig mot skogsägarna och en som belyste försäljningen av utrustning för småskaligt skogsbruk.

Enkät till privata skogsägare

Ett slumpmässigt urval av Sveriges

skogsägare mellan 18 och 80 år som äger mer än fem hektar skog svarade under vintern 1997/98 på en enkät, där de tillfrågades om de normalt sett själva utförde huggning, utkörning, plantering eller röjning. Hänsyn till självverksamhetens omfattning togs inte. En skogsägare kunde alltså anses vara självverksam trots att större delen av huggningen utfördes av entreprenörer från storskogsbruket.

Undersökningen visade att 215 000 av de 322 000 skogsägarna var självverksamma i någon utsträckning. Dessa var yngre och i större utsträckning män, ensamägare, boende på skogsfastigheterna, jordbrukare eller medlemmar i skogsägarföreningar, jämfört med dem som inte var självverksamma. Fastighetens storlek påverkade dock inte om skogsägaren var självverksam eller inte. Plantering var den åtgärd som flest skogsägare utförde själva, följt av röjning, huggning och sist utkörning (Figur 2). De som utförde huggning eller utkörning var till stor del män, jordbrukare och boende på skogsfastigheterna. Andelarna kvinnor och flerägare var låga i alla självverksamhetskategorier, medan andelarna var något högre inom skogsvårdsåtgärderna än inom huggning och utkörning. Den vanligaste kombinationen var att vara aktiv inom alla självverksamhetskategorier; en tredjedel utförde huggning, utkörning, plantering och röjning, medan 40 procent utförde enbart skogsvård, det vill säga plantering och/eller röjning.

Intervjuer med tillverkare och generalagenter

Försäljningsstatistik från samtliga tillverkare och generalagenter för 15 olika kategorier skogsutrustning som används i småskaligt skogsbruk samlades in för år 2002 genom telefonintervjuer. Försäljningen redovisas i tabell 1. Totalt såldes ny utrustning för 615 miljoner kronor, exklusive moms. En viss del av utrustningen har antagligen köpts av andra än skogsägare eller för andra ändamål än skogsbruk. Denna överskattning uppvägs antagligen av att en stor del av försäljningen inte har medtagits, exempelvis avseende vissa typer av utrustning, begagnatmarknaden och reservdelar.

Jämfört med undersökningar som gjordes för år 1992 har försäljningen inte ändrats nämnvärt. För enskilda utrustningskategorier syns dock vissa förändringar, främst för utrustning för uttransport av virke. Griplastarvagnar och terränghjulingskärror verkar ersätta linkranar, snöskoterdoningar och miniskotare (till exempel Järnhästen). Försäljningen av motor- och röjsågar var stabil, men medelpriset per såg var lägre 2002. I enkäten till skogsägare berördes inte vedberedning, men vedmaskinsförsäljning samlades in i denna undersökning. Trots att statistiken visar på en konstant brännvedförbrukning har försäljningen av vedklyvar ökat åttafald sedan 1986.

Fortsatt stort antal självverksamma

Undersökningen om självverksamhet riktade sig endast till de registrerade ägarna av skogsfastigheterna. En mängd personer, främst makar och familjemedlemmar som också arbetar självverksamt i skogen, antas ha missats. De 215 000 personerna ska därför ses som en nedre gräns för självverksamheten. Kunskapen om antalet självverksamma personer under tidigare år är liten, och det är utifrån minskningen i arbetsmängd och leveransvirke som självverksamhetens nedgång har bedömts. En förklaring till nedgången kan vara att antalet självverksamma skogsägare har minskat, men med 66 procent självverksamhet efter år av kraftig nedgång måste i sådana fall nästan samtliga skogsägare ha varit själv-

verksamma innan nedgången. En mer trolig förklaring är att sättet på vilket självverksamheten utförs har förändrats. Den relativt stabila försäljningen av utrustning stöder denna tolkning, eftersom försäljningen borde ha minskat drastiskt om antalet självverksamma personer skulle ha minskat. Slutsatsen blir att skogsägarna är självverksamma i samma antal som tidigare, men att de i genomsnitt arbetar mindre per person. Försäljningsstatistiken tyder på att självverksamheten kommer att fortsätta på nuvarande nivå, då man kan förvänta sig att de som investerar i ny utrustning kommer att använda den under de närmaste åren.

Mer plantering och röjning

Urbaniseringen, med en ökande andel av befolkningen boende i städer och tätorter, kan på lång sikt förväntas få effekter på självverksamheten. Skogsägare självverksamma med huggning och körning var i undersökningen till stor utsträckning jordbrukare och

boende på skogsfastigheterna, varför dessa aktiviteter kan antas minska på grund av urbaniseringen. Att arbeta med plantering och röjning, som kan utföras med ganska enkel och lättskött utrustning, passar antagligen framtidens skogsägare bättre.

Självverksamhet mer än ekonomi

Beroende på om självverksamheten mäts i vad som produceras eller i antalet aktiva, kan olika slutsatser om ökning eller minskning dras. Oavsett vilket fall som väljs, kvarstår det stora antalet självverksamma skogsägare. Skogen som inkomstkälla har i dag en underordnad betydelse för de flesta skogsägarna. För att förstå drivkrafterna bakom självverksamheten måste man ta ytterligare aspekter i beaktande, exempelvis värdet av egen kontroll av fastigheten, arbetstillfredsställelse och traditioner.

Tabell 1. Försäljningsstatistik för småskalig skogsutrustning år 2002 (exklusive moms)

Aktivitets- och utrustningskategori	Tillverkare och generalagenter, antal	Erbjudna modeller, antal	Sålda enheter, antal	Försäljningsvärde, miljoner kr
Huggning				
Motorsågar, <40cc	-	-	19 335	44,4
Motorsågar, >40cc	6	49	28 390	113,9
Trädfällriktare	6	10	760	2,3
Traktorprocessorer	4	8	152	30,6
Utkörning				
Griplastarvagnar	18	82	1 611	149,3
Vajerkrantar	2	2	130	1,6
Småskotare (<2 ton)	5	6	58	16,7
Miniskotare/minilunnare	4	5	125	8,2
Skogsvagnar till terränghjulingar	15	47	1 710	22,3
Snöskoterdoningar	6	10	404	1,7
Röjning				
Röjsågar (>35cc)	6	27	17 956	90,9
Markberedning				
Traktorburna markberedningsaggregat	5	12	59	2,2
Vedtillredning				
Vedkappar ⁱ	13	19	1 116	7,5
Vedklyvar ⁱ	24	96	10 944	75,5
Vedprocessorer ⁱⁱ	21	37	1 151	47,6
SUMMA	101ⁱⁱⁱ	410	83 901	614,7

- = uppgifter saknas

ⁱ = två företag meddelade ej antal sålda enheter eller försäljningsvärde

ⁱⁱ = ett företag meddelade ej antal sålda enheter eller försäljningsvärde

ⁱⁱⁱ = vissa företag har försäljning i flera utrustningskategorier.

Figur 3. Försäljningen av skogsvagnar till terränghjulingar har ökat. Foto: Danroy DSM AB.

Behov av förändrad rådgivning

Att nå ut till skogsägare som bor på annan ort upplevs redan idag som problematiskt bland skogstjänstemän. Ökad urbanisering, ökat antal ägare per fastighet och en ökande andel lågintensivt självverksamt arbetande skogsägare kommer att ställa ytterligare krav på de skogliga rådgivningsorganisationerna. De praktiska färdigheterna kan generellt förväntas försämrats med minskad arbetsmängd

per skogsägare. Att få dessa skogsägare att upprätthålla en god skogsskötsel och arbets säkerhet är en framtida utmaning för skogsvårdsorganisationen och övriga skogliga rådgivare.

Faktaruta

- Storskaligt skogsbruk (storskogsbruk): Skogsbruk bedrivet i stor skala och med särskild förvaltningsorganisation. Omfattar främst mark ägd av skogsbolag. För avverkning och utkörning av virke används helmekaniska system i form av skördare och skotare.
- Privatskogsbruk: Skogsbruk bedrivet av enskilda personer på egen fastighet. Avverkning och utkörning utför skogsägaren antingen själv eller så anlitas storskogsbrukets helmekaniska system.
- Småskaligt skogsbruk (småskogsbruk): Främst bestående av självverksamt privatskogsbruk. Avverkning och utkörning utförs med manuell eller motormanuell arbetsinsats. Maskininsatserna begränsas till maskiner av lantbrukstraktors storlek eller mindre.
- Flerägande: När flera personer äger en och samma fastighet.

Ämnesord

Självverksamhet, privatskogsbruk, skogsägare, småskalig skogsteknik

Läs mer

- Lindroos, O., Lidestav, G. och Nordfjell, T. (2005). Swedish non-industrial private forest owners – a survey of self-employment and equipment investments. *Small-scale forest management, policy and economics* 4(4) (in print).
- Lindroos, O. (2004). Sammanställning av småskalig skogsutrustning. SLU, Institutionen för skogsskötsel. Umeå. Finns även på <http://www-ssko.slu.se/~diwa/FOR.htm> (2005-09-11).
- Lidestav, G. och Nordfjell, T. (2002). Med skogsägaren i fokus. LRF Skogsägarna.
- Lidestav, G. och Nordfjell, T. (2002). Svenska skogsägare i nytt ljus. FaktaSkog 11.
- Herlitz, A. (1993). Marknadsutveckling för småskalig skogsutrustning i Sverige under åren 1980-92. Uppsater och resultat 242. SLU, Institutionen för skogsteknik. Garpenberg.
- Trulson, B. (1987). Marknadsutveckling för småskalig skogsutrustning under åren 1980-1986. Uppsater och resultat 109. SLU, Institutionen för skogsteknik. Garpenberg.
- Törnqvist, T. (1995). Skogsrikets arvingar. En sociologisk studie av skogsägarskapet inom privat, enskilt skogsbruk. Rapport nr 41. SLU, Institutionen för Skog-Industri-Marknad studier. Uppsala.

Författare

Ola Lindroos är doktorand i skogsteknologi vid Institutionen för skogsskötsel vid SLU i Umeå.
Adress: SLU, 901 83 Umeå
Tel: 090-786 86 36
E-post: Ola.Lindroos@ssko.slu.se

Ansvarig utgivare:
Redaktör:

Jan-Erik Hällgren, SLU, Fakulteten för skogsvetenskap, 901 83 UMEÅ
Sven-Olov Bylund, SLU, Fakulteten för skogsvetenskap, 901 83 UMEÅ
Telefon: 090-786 82 29 • Telefax: 090-786 82 01
E-post: Sven-Olov.Bylund@adm.slu.se
www.slu.se/forskning/fakta

Webbadress:
Prenumeration och lösnnummer:

SLU Publikationstjänst, Box 7075, 750 07 UPPSALA
Telefon: 018-67 11 00 • Telefax: 018-67 35 00
E-post: Publikationstjanst@slu.se

Prenumerationspris:
Tryck:

320 kronor + moms
Elanders Tofters AB, Uppsala 2005
ISSN 1400-7789 © SLU